

**Міністерство освіти і науки України
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка**

кафедра української та зарубіжної літератури

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
завідувач кафедри

Клочек Г. Д.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ**

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)
Ступінь вищої освіти: доктор філософії
Галузь знань: 03 Гуманітарні науки
Спеціальність: 035 Філологія
Форма навчання: денна, заочна

2020 – 2021 н.р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія літературного твору» для аспірантів денної форми навчання за напрямом підготовки 03 Гуманітарні науки, спеціальністю 035 Філологія.

Розробники: Клочек Г. Д. – доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератури.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри української та зарубіжної літератури.

Протокол від 27 серпня 2020 року № 1.

Завідувач кафедри

Клочек Г. Д.

©Клочек Г.Д., 2020 рік

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1.1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 03 Гуманітарні науки	Нормативна/ за вибором	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання: підсумковий есей на обрану тему	Спеціальність: 035 Філологія	Рік підготовки	
		2-й	-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		3-й	-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 5	Освітня програма: Філологія	Лекції	
		14 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
	Рівень вищої освіти: Третій – доктор філософії (PhD)	Самостійна робота	
		62 год.	год.
		Індивідуальні завдання:	
		За рахунок годин самостійної роботи.	
		Вид контролю:	
		Екзамен	Екзамен/ залік

1.2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета:

– дати аспірантам знання про основні концепти системологічної теорії літературного твору (далі-ТЛТ), розвинути уміння і навички у володінні основним принципами рецептивної поезики.

Завдання:

– ознайомити із категоріальним апаратом ТЛТ та основними концептами та технологічними вузлами ТЛТ (склад поезики літературного твору, дія системотворчих принципів, засадничі умови цілісності твору та ін.);

– розвинути знання і навички практичного застосування отриманих теоретичних знань, а також принципів рецептивної поетики у практиці академічного, вузівського та шкільного викладання літератури.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен

Знати:

- основні категорії, концепти та технологічні вузли системологічної ТЛТ;
- основні принципи методології аналізу художності літературного твору з позицій психології його сприймання;

Уміти:

- володіти принципами і навиками системного аналізу поетики літературного твору та методологічними принципами рецептивної поетики;
- об'єктивно оцінювати художність літературного твору.

У результаті вивчення навчальної дисципліни у студента мають бути сформовані такі *компетентності*:

Інтегральна компетентність (ІК). Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі філології компетентності (ЗК) Інтегральна компетентність у процесі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних і створення: нових цілісних знань та/або професійної практики.

загальні	фахові
<p>ЗК 01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>ЗК 04. Здатність генерувати нові ідеї (креативність), обґрунтовувати власні оригінальні концепції.</p>	<p>ФК 1. Уміння аналізувати філологічні явища з погляду фундаментальних філологічних принципів і знань, класичних та новітніх дослідницьких підходів, а також на основі відповідних загальнонаукових методів з урахуванням міжнародних стандартів і рекомендацій.</p> <p>ФК 2. Обізнаність із тенденціями розвитку літературного процесу в Україні, Європі та світі, специфікою створення художніх текстів та технологією їх редагування.</p> <p>ФК 3. Розуміння мовних явищ на всіх рівнях, концепцій мовленнєвого жанру в сучасній теоретичній і прикладній лінгвістиці, принципів когнітивного моделювання дискурсу.</p> <p>ФК 6. Здатність інтерпретувати літературномистецькі та мовні явища в широкому культурологічному, соціально-</p>

	історичному контексті; кваліфіковано аналізувати й критично осмислювати літературно-мовні факти.
--	--

	ФК 7. Здатність на основі вивчення літературної/мовної інформації продукувати власні ідеї та гіпотези.
--	---

1.3. Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 1. Знати основні класичні й новітні філологічні концепції, фундаментальні праці конкретної філологічної спеціалізації та найвагоміші сучасні досягнення. Розуміти, характеризувати, аналізувати, порівнювати, класифікувати й критично оцінювати різні напрямки і школи в лінгвістиці та літературознавстві.

ПРН 4. Обґрунтовувати вибір адекватної методології для предмету філологічного дослідження, запроваджувати актуальні методи наукових досліджень для розв'язання визначено кола проблем і завдань у галузі літературознавства/мовознавства.

ПРН 5. Проектувати та здійснювати наукове теоретичне і прикладне дослідження в конкретній філологічній галузі. Генерувати нові креативні ідеї та власні оригінальні концепції.

ПРН 12. Уміти кваліфіковано відобразити результати наукових досліджень, продукувати і грамотно оформлювати різножанрові наукові тексти українського та іноземною мовою відповідно до сучасних вимог (стаття, есе, наукова лекція тощо).

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Поняття «теорія літературного твору». Методологія системного підходу як засаднична база теорії літературного підходу.

Теорія літературного твору як опис головних принципів його спеціальної організації, завдяки яким він генерує художню інформацію. Близькість поняття «теорія літературного твору» до поняття «поетика літературного твору».

Поняття системо логічної теорії літературного твору. Створення теорії літературного твору і розробка основних принципів його аналізу як два органічно взаємозв'язаних завдання. Рецептивна поетика як пряме породження системо логічної теорії літератури. Моделювання процесу сприймання літературного твору як сутність рецептивної поетики.

Тема 2. Теоретична поетика як базис теорії літературного твору. Становлення наукового розуміння літературного твору як системно організованої цілісності

Компонентний аналіз поняття «поетика». Розмаїтість визначень терміну поетика-художність, художня форма, система творчих принципів, цілісність/системність, майстерність письменника. Розуміння теоретичної поетики як граматики художності. Визначення поетики як теорії літературного твору. Поетика – це не лише «техне». Відкритість системо логічної теорії літературного твору до ідей, зрощених на інших методологічних полях (традиційне літературознавство, формальна школа, структуралізм, підходи з феноменологічних позицій, рецептивна поетика та ін.).

Літературний твір – найголовніший об'єкт теорії літератури як науки і навчальної дисципліни. Особливе місце теорії літературного твору в структурі курсу теорії літератури.

Основні методологічні принципи системного підходу (загальнотеоретичний рівень), їх широке застосування в сучасних наукових дослідженнях.

Уявлення про цілісність літературного твору в античну епоху (Арістотель). Думки видатних учених та письменників ХІХ ст. (Гегель, І. Франко та ін.) про системну природу

літературного твору.

Поява у 20-х роках перших спроб усвідомленого підходу до літературного твору як до системно-організованого об'єкту: розробка понять *прийом, функція, домінанта, установка*, що з часом стануть категоріями системного аналізу.

Процес кристалізації системного підходу як конкретної, спеціалізованої для потреб літературознавства методології, що здатна досягти системну природу літературних явищ – і насамперед поетику окремого твору та індивідуальну поетику письменника. Накопичення уявлень про чинники, що формують цілісність твору та індивідуальної поетики в працях 60–70-х років, у яких досліджувалась поетика видатних майстрів слова. Поступове формування літературознавчого розуміння таких понять системного підходу як система, цілісність, системотвірний чинник, компонент, зв'язок, функція та ін.

Усвідомлений період досягнення системної природи літературних явищ, коли їх дослідження свідомо ґрунтується на принципах системного підходу.

Проблема точності літературознавчих досліджень і системний підхід. Системне розуміння природи літературного твору і пошуки нових методологічних прийомів, що сприяють ефективності вузівської літературної освіти (Г. Клочек. Як наблизитись до Давида Мотузки. – К., 1989).

Концепція твору як системно організованої цілісності в контексті та в діалозі з іншими концепціями (англо-американська «нова критика», феноменологічна школа, постструктуралістські підходи).

Тема 3. Склад поетики літературного твору.

Обґрунтування актуальності проблеми: без теоретичного осмислення складу явища неможливе його вивчення як системно організованої цілісності. Труднощі в розробці теоретичної концепції складу поетики. Критичний аналіз деяких найбільш конструктивних концепцій в розробці складу поетики літературного твору. Недохопи «рівневого» розуміння складу літературного твору.

Трактування категорій «система», «елемент», «компонент» у системології. Поетикальна інтерпретація цих категорій. Поняття прийому як далі неподільної одиниці форми, здатної до виконання певної художньої функції. Прийом як еквівалент поняття «виражальний засіб». Поділ прийомів на групи – мовні, сюжетні, композиційні, ритмічні, характеротвірні і т.п. Поняття про змістовий прийом. Прийом як елемент поетики літературного твору, а група прийомів – як компонент чи підсистема. Поетика високохудожнього твору як гармонійна система, що складається з елементів та компонентів, тотально організованих на досягнення кінцевого художнього результату. «Технічний» характер пропонованої концепції складу поетики.

Погляд на форму літературного твору як не тільки на «техніку», а й на естетично самоцінний зміст, який виділено автором з «єдності природи» і який естетично переживається читачем під час сприймання літературного твору. Поняття «художній світ літературного твору» як складова його поетики.

Тема 4. Художній світ літературного твору як категоріальне поняття.

Художній світ літературного твору як складник його поетики. Давність поняття «художній світ літературного твору» в історичному аспекті. Візуальний складник внутрішнього світу. Предметність як складник візуалізованого художнього світу. Художній світ як детермінант структурної організації твору.

Тісний зв'язок поняття «літературний прийом» з поняттям «функція», її значення для теорії літературного твору. Проблема методики виявлення функції літературних прийомів. Аргументація положення, що пошуки рішень даної проблеми треба шукати в науковій сфері, яка визначається як «художнє сприймання».

Стисла історія взаємодії літературознавства та психології в розкритті «секретів» художності. Класика рецептивної поетики: естетика і поетика О. Потебні, трактат І. Франка «Із секретів поетичної творчості». Про наукову генезу і класику рецептивної поетики. Проблема «союзних» зв'язків літературознавства і психології. Класика рецептивної поетики: поетика О. Потебні і «Із секретів поетичної творчості» І. Франка.

Несвідоме у творчості і художньому сприйнятті. Сучасні спроби здійснити аналіз поезики літературного твору з рецептивних позицій.

Тема 5. Системотвірні чинники літературного твору

Обґрунтування актуальності проблеми: головний пафос системного підходу полягає у виявленні тих «сил», що формують явище як системно організовану цілісність.

Розмаїття думок про природу «сил», які визначають цілісність літературного твору. Спроби понятійно-термінологічного оформлення цих думок («самобутність етичного ставлення автора до предмета», «художній задум», «естетичний намір», «художнє завдання», «художня ідея» і т. д.).

Тріада понять «художня ідея», «художній результат» і «творча мета», що перебувають у синтезованому стані, як головний (загальний) системотвірний чинник літературного твору.

Тема 6. Цілісність літературного твору

Категорії «цілісність» і «системність» на загально-філософському рівні осмислення; відношення між ними. Висловлювання письменників про цілісність художнього твору. Метафора «організм» літературного твору. Сенс порівняння літературного твору з живим організмом.

Оптимальна організація твору. Зв'язок понять «оптимальна організація» – «цілісність» – «художність». Роль авторського відчуття оптимальності у виборі словесного матеріалу, сюжетних ходів, композиційних вирішень тощо. Категорія гармонії, що характеризується поняттями міри, симетрії, врівноваженості, пропорції і диспропорції, як важливий, хоч ще мало застосований інструмент аналізу оптимальної організації художнього твору. Відчуття гармонійності явища, суть відчуття його цілісності.

Методика визначення оптимальності художнього прийому. Проблема «необов'язкових» елементів у літературному творі.

Повнота освоєння теми і цілісність літературного твору. Тісний зв'язок вичерпаності проблеми літературного твору, повнота вираження теми, художньої ідеї з досягненням художньої істини. Теза: цілісність твору можлива у тому випадку, коли він відображає сутність художньо осмислюваного явища, відкриває читачу художню істину.

Тотальність процесу внутрішньої гармонізації, що охоплює найменші «технічні» прийоми, а й усі складові художнього світу твору. Явище «притишення» окремих компонентів твору, послаблення їх функціональності, що зумовлюється необхідністю сприяти функціональності інших компонентів.

Цілісність твору як критерій оцінки його мистецької вартості.

Тема 7. Підтекст літературно-художнього твору як джерело його енергії.

Поняття «енергія художнього твору». Підтекст – імпліцитний смисл – прихований смисл: уточнення понять. Підтекст в художній літературі: діахронія. Свідомо і несвідомо творені імпліцитні смисли та методичні принципи їх експлікації. Поняття інтертекстуальності.

Складність проблеми оцінки художності. Час як об'єктивний, поціновувач, що визначає істинну вартість художнього твору. Виявлення критеріїв, за якими Час «здійснює оцінку» літературного твору на предмет його художності.

Змістові критерії оцінки. Гуманістична змістовність літературно-художнього твору. Аксиологічний (оцінювальний) підхід до гуманістичної змістовності, який визначається особливою значущістю у духовному та морально-етичному розвитку людства. Здатність гуманістичної змістовності розвивати людяне в людині. Багатство форм вираження гуманістичної змістовності, методичні моменти її виявлення. Видатні письменники-гуманісти світової літератури: в чому їх гуманізм. Гуманізм поезії Тараса Шевченка.

Критерій правдивості та глибини художнього відображення дійсності. Зв'язок цього критерію з гносеологічною функцією художньої літератури. Глибоке проникнення в життя як один із вимірів художнього таланту. Образ, створений митцем, тільки тоді стає істинно художнім, якщо він вловлює сутнісні ознаки явища. Осягнення талановитим художником об'єктивної істини як

спосіб надати творові ефекту відкриття. Твір, що досягає життєву правду шляхом типізації характерів і явищ дійсності, наділений здатністю пробуджувати естетичну реакцію через створення у читача ефекту впізнавання.

Залежність рівня загальнолюдського в творі безпосередньо від глибини і правдивості відображення життя. Природа естетичної реакції, що викликається елементами загальнолюдського в творі.

Зв'язок категорії художньої правди з категоріями моральності і духовності. Генерування художньою правдою естетичної енергії.

Формальні критерії. Зв'язок категорії системно-цілісної організації літературного твору і проблема формальних критеріїв його оцінки. Рівень художності твору як рівень його системно-цілісної організації.

Категорія «оптимальна організація твору». Відчуття оптимальності у виборі засобів як ознака мистецького таланту. Оптимальна організація твору як чинник його художності. Поняття «зайвої ваги» твору, її згубний вплив на художність.

Енергетика художнього твору, її природа і джерела. Ступінь функціональності складових внутрішнього світу твору, їх спрямованість на вираження головних художніх смислів як джерело його естетичної сили.

Висока інформативність тексту та взаємодія усіх складових твору як один із чинників його художнього впливу.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів і тем	Кількість годин												
	денна форма						заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		Л	п	лаб.	інд.	СРС		л	п	лаб.	інд.	СРС	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Тема 1. Поняття «теорія літературного твору». Методологія системного підходу як засаднича база теорії літературного твору	10	2	2			6							
Тема 2. Теоретична поетика як базис теорії літературного твору. Становлення наукового розуміння літературного твору як системно організованої цілісності	10	2	2			6							
Тема 3. Склад поетики літературного твору	10	2	2			6							
Тема 4. Художній світ літературного твору як категоріальне поняття	10	2	2			6							
Тема 5. Системовірні чинники літературного твору	10	2	2			6							
Тема 6. Цілісність літературного твору	10	2	2			6							

Тема 7. Підтекст літературно-художнього твору як джерело його енергії	10	2	2			6						
Усього годин	70	14	14			42						
ІНДЗ												
ІНДЗ. Написання творчої науково-дослідної роботи у формі есею			-	-		-			-	-	-	
Усього годин	20					20						

4. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теми семінарських (практичних) занять

4.2.1 денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методологічні засади системологічної теорії літературного твору (ТЛТ).	2
2	Теоретична поетика як базис системологічної теорії літературного твору	2
3	Склад поезики літературного твору. Категорія прийом, функція. Змістові прийоми	2
3	Категорія «художній світ твору». Візуальність як засіб творення художнього світу твору (на матеріалі поеми Тараса Шевченка «Марія» та інших віршів поета)	2
4	Категорія «художній світ твору». Візуальність як засіб творення художнього світу твору (на матеріалі поеми Тараса Шевченка «Марія» та інших віршів поета) (Продовження)	2
5	Художнє мислення письменника як системо/стиль/ формотворчий чинник	2
6	Системоутворюючі чинники літературного твору	2
7	Цілісність літературного твору. Оптимальна організація як чинник цілісності	2
	Разом	14

4.5. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Кожний аспірант виконує індивідуальне дослідне дослідження у формі есею на обрану тему (темарій додається). Есеї обговорюються та оцінюються.

Тематика есе з теорії літературного твору

(Для аспірантів)

1. Функціональність змістових прийомів в оповіданні Григора Тютюнника... (На матеріалі фрагмента твору – за вибором).
2. Прийом як творець художньої енергії. (На матеріалі однієї з поезій «Сонячних кларнетів» Павла Тичини – за вибором).
3. Три домінуючі ознаки художнього світу історичного роману у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай».

4. Використання Іваном Франком інструментарію психологічної науки при дослідженні таємниць художності: приклади та їх коментар. (На матеріалі трактату «Із секретів поетичної творчості»).
5. Предметний світ поезії Ліни Костенко... (на вибір).
6. Функціональність принципу оберненої воронки як виражального прийому. (На матеріалі фрагмента твору – за вибором).
7. Відображення у тексті твору особливостей художнього мислення автора (На матеріалі одного твору – за вибором).
8. Художній твір як «організм»: спроба ілюстрації (На матеріалі одного твору – за вибором).
9. Висока художність та оптимальна організація твору: доведення зв'язку. (На прикладі аналізу твору – за вибором).
10. Чому в новелі М. Коцюбинського «Intermezzo» відсутні будь-які персонажі, окрім ліричного героя?
11. Оптимальність мовного, композиційного, ритмомелодійного компонентів поезії Тараса Шевченка «Сон» («На панщині пшеницю жала...»).
12. Оптимальність рішень Григора Тютюнника у виборі та характеристиці образів персонажів в оповіданні «Три зозулі з поклоном»?
13. Оптимальність любовного трикутника **Маруся Чурай–Грицько Бобренко–Іван Іскра**.
14. Гуманізм як джерело енергії поеми Тараса Шевченка «Кавказ».
15. «А правда – заповідь моя...». Чому і як правда трансформується в художність?
16. «Підтекст – це глибина змісту»: спроба доведення. (На матеріалі одного твору – за вибором студента).
17. Підтекст твору як потужне джерело його художньої енергії. (На матеріалі твору – за вибором).
18. Поетика візуальності в поезії Ліни Костенко... (за вибором).
19. Поетика візуальності в оповіданні Григора Тютюнника... (за вибором)
20. Поетика візії та звуку в поезії Павла Тичини... (за вибором).
21. Елементи кіномислення Ліни Костенко (на матеріалі фрагменту твору – за вибором).

4.6. Методи навчання

1. Лекції, в яких поєднуються методи діалогічні та методи створення проблемних ситуацій.
2. Практичне заняття, що йде зразу ж за лекцією, поглиблює та закріплює теоретичний матеріал, викладений на лекції.
3. Постійне інструктування самостійної роботи при підготовці до практичних занять та самостійної роботи при виконанні ІНДЗ. Ексклюзивність тематики ІНДЗ виключає плагіат.

5. Методи контролю

1. Принцип «тема лекції – тема практичного заняття, що йде зразу ж після лекції» дозволяє здійснювати контроль за ступенем засвоєння студентами кожної теми. Структура практичних занять поєднує теоретичний та практичний матеріали, що дозволяє глибше засвоювати навчальний матеріал.
2. Постійний діалог під час лекцій.
3. ІНДЗ. Екзамен (письмово - усний).

Розподіл балів, які отримують студенти

Змістовий модуль – 40 балів
 Модуль 2 – Есе – 20 балів.
 Екзамен – 40 балів.

Алгоритм оцінювання змістового модуля «Системологічна ТЛТ»

1. Оцінка за засвоєння тем, що розглядаються на практичних заняттях виставляється у 5-ти бальній системі.
2. Виводиться середньозважена оцінка за участь у всіх практичних заняттях.
3. Вона множиться на коефіцієнт 8 ($40:5=8$)

Приклад: середньозважена оцінка 4. Кількість балів: $4*8=32$

Алгоритм оцінювання модуля 2 – ЕСЕ

1. Оцінка ЕСЕ відбувається за 5-ти бальною системою.
2. Коефіцієнт – 4 (20 : 5=4)
3. Оцінка множиться на коефіцієнт 4

Приклад: оцінка 5 множиться на коефіцієнт 4 = 20 балів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C	задовільно	
64-73	D		
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного перескладання	не зараховано з можливістю повторного перескладання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. Рекомендована література

Пахаренко В.І. Секрети мистецтва слова. К.: «Освіта», 2023.

Іванишин В.П. Нариси з теорії літератури: навч. посібник – К.: ВЦ «Академія», 2010

Клочек Г. «Душа моя сонця намріяла...». Поетика «Сонячних кларнетів» Павла Тичини. – К.: Дніпро, 1986.

Клочек Г. Павло Тичина // Українська мова і література. - 2003– Ч. 9.

Клочек Г. Поезії Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація. – К., 1998

Клочек Г. У світлі вічних критеріїв. - К.: Дніпро, 1989.

Клочек Григорій. Енергія художнього слова. Збірник статей. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007.

Клочек Григорій. Поетика візуальності Тараса Шевченка. - К.: ВЦ «Академія», 2013.

Клочек Григорій. Шевченкове Слово: Спроби наближення. - Кіровоград: Імекс. -2014

Клочек Григорій. Синергія літературного твору. - Дніпро: Середняк Т.К.-2020.

Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2007.

Наєнко М. Історія українського літературознавства і критики / М. К. Наєнко. – К.: ВЦ «Академія», 2010.

Франко І. Із секретів поетичної творчості // Франко І. Твори: У 50-ти т. – К., 1981. – Т. 1. – С. 102–112